Organ for SOR

Rapport

UNIVERSITETSBIBLIOTEKET I OSLO

Nr. 5 1991 37. årg.

95 frivillighetssentraler over hele landet

Midler utdelt til forskningsprosjekter

Nevrologisk usikre barn:
Famling i starten fatalt

SAMORDNINGSRÅDET – Råd for samordning av humanitært og yrkesmessig arbeid for psykisk utviklingshemmede

ISSN 0802-2224

Rapport

Utgiver: SAMORDNINGSRÅDET – Råd for samordning av humanitært og yrkesmessig arbeid for psykisk utviklingshemmede

Leder: Orvar Thorsrud, Lyngv. 8, 2312 Ottestad, tlf. 065/76 675

Sekretær: Tormod Mjaaseth, Hamreheia 17, 4631 Kristiansand S., tlf. 042/94 170

Redaktør: ÅSE STAUDE

Bladet kommer ut med
6 nummer i året.
abonnementspris kr. 80,– pr. år.
løssalgspris kr. 15,– pr. nr.

ABONNEMENT/ADRESSE-FORANDRINGER:
Forretningsfører **Alf Skansen**
Teglvegen 2, 2312 Ottestad
Tlf.: 065/77 151 el. 064/22 000
Bankgiro: 1813.10.53580
Postgiro: 5 09 47 35

ANNONSER:
RAPPORT
Postboks 98, 3570 Ål
Tlf.: 067/81 694
Bankgiro: 2320.07.17384

MANUSKRIPTER
sendes redaktør **Åse Staude**
Homans vei 18, 1310 Blommenholm
Tlf.: 02/54 14 21

SOR's Forskningsfond:
Gunnar Brekke
Haukelandsbakken 2
5009 Bergen
Tlf. 05/20 02 30

I DETTE NUMMER:

SOR 40 års. ..... s. 145

Spesialskolene blir spesialpedagogiske kompetansesentra ..... s. 146

Spesialundervisning i grunnskolen:
9,3% får spesialundervisning .. s. 148

EDB for mennesker med psykisk utviklingshemming ..... s. 150

95 frivillighetssentraler over hele landet ..... s. 156

Nytt fra SOR:
Midler utdelt til forskningsprosjekter ..... s. 161

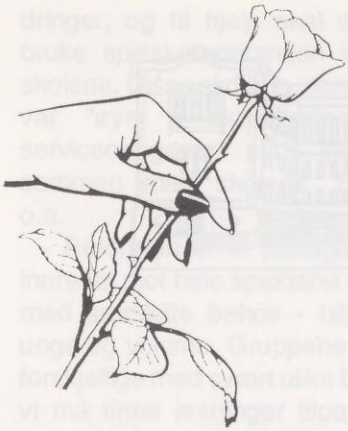
Program til SOR's jubileumskonferanse ..... s. 162

Nevrologisk usikre barn:
Famling i starten fatalt ..... s. 165

Bilder, dans og musikk i spesialundervisningen ..... s. 167

Medbestemmelse og identitet . s. 169

Nytt fra SOR ..... s. 170

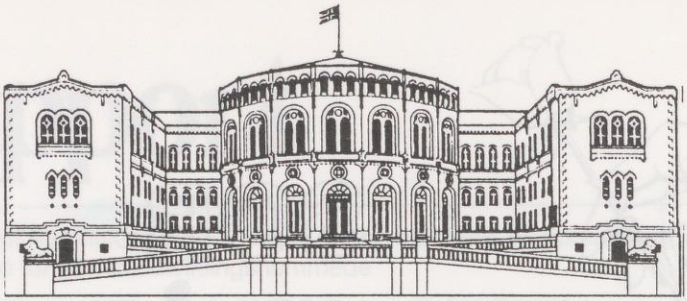
SOR 40 ÅR

En høyst levedyktig 40-åring skal feire jubileum. Det er tid for oppsummering, for betraktninger om verdier og ansvar og slå fast utfordringene i tiden som kommer. SOR's sosialpolitiske engasjement er fastlagt i vedtekter og handlingsprogram, i Jerusalemdeklarasjonen og Stortingets vedtak i saker som vedrører levekår for mennesker med psykisk utviklingshemming.

Samfunnsutviklingen har ført med seg en voksende erkjennelse om at frivillig arbeid i videste forstand er en forutsetning for utvikling av gode nærmiljøer og etablering av stabile, sosiale nettverk, ikke minst for mennesker med psykisk utviklingshemming. SOR vil i økende grad være premissleverandør for medlemsorganisasjonenes lokale aktiviteter på dette feltet. SOR ønsker å styrke sin beredskap gjennom arbeidsgrupper, idédugnad etc. SOR vil fortsatt administrere forskningsfond. SOR vil fortsatt drive konferansevirksomhet og utgi tidsskriftet "Rapport" - og dermed være opinionsdannende og formidler av kunnskap om såvel psykisk utviklingshemming som tiltak og tjenester tilpasset individuelle vilkår for livskvalitet.

SOR ønsker medlemsorganisasjonene o.a. interesserte velkommen til Jubileumskonferanse i november! (se s. 162)

åst -

Spesialskolene blir spesialpedagogiske kompetansesentra

Spesialundervisning vil i hovedsak være en kommunal eller fylkeskommunal oppgave. Men det er fremdeles mulig å velge opplæringstilbud ved regionale eller landsdekkende kompetansesentra hvis foresatte/lokalekspertise vurderer dette som beste løsning. Stortingsflertallet gikk lengre i å opprettholde spesialskoler enn departementet hadde lagt opp til i behandling av St. m. 54 og St. m. 35 "Om opplæring av barn, unge og voksne med særskilte behov".

Reformen - et pedagogisk løft

Retten til tilpasset opplæring i nærmiljøet er et viktig prinsipp som gjelder alle, også de svakeste. Med nedbygging og delvis avvikling av sentralinstitusjoner – og dermed også institusjonsskolene i HVPU – er et betydelig ansvar nå lagt på kommunene og fylkeskommunene.

Skolene står overfor en rekke utfor-

dringer, og til hjelp skal de kunne bruke spisskompetansen i spesialskolene. Disse skolene, som tidligere var "øyer i skolesystemet", får serviceoppgaver som må løses sammen med skolene, PP-kontor o.a.

- Reformen er et pedagogisk løft, innrettet mot hele spekteret av elever med særskilte behov - både barn, unge og voksne. Gruppene er svært forskjellige med svært ulike behov, og vi må finne løsninger tilpasset den enkelte, sier utdanningsminister *Gudmund Hernes* i en kommentar til stortingsbehandlingen. Statens oppgave i denne sammenhengen blir i første rekke å utvikle spesialskolene til kompetansesentra og sørge for at de virker som en nettverksmodell. Målet er å bygge opp spisskompetanse ved sentraene og sørge for å spre kompetansen utover i systemet.

Om integrering, normalisering og likeverd er viktige prinsipper i norsk utdanningspolitikk, er både Undervisningskomitéen og Departementet enige om at det må være mulig å velge utdanningstilbud. Dette gjelder elever som etter foresattes/lokalekspertisens mening helt tydelig trenger den omfattende kompetanse som sentraene forhåpentligvis har.

Landsdekkende kompetansesentra

Stortingsflertallet gikk lengre enn Regjeringen og vedtok å etablere tre landsdekkende sentra for elever med atferdsproblemer: Lillegården skole, Senter for atferdsforskning/Lindøy skole og Rogneby skole. I tillegg vil privatskolene Briskeby skole (tunghørte) og Hjemmet for Døve i Andebu (multihandikappede) få tilbud om å bli landsdekkende kompetansesentre, det samme gjelder Skådalen skole, Gausen skole (begge hørselshemmede) og Senter for leseforskning i Stavanger (lesevansker).

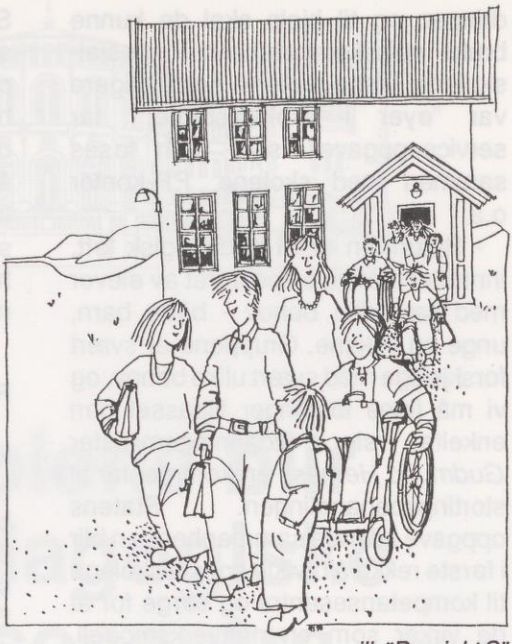
Regionale kompetansesentra

Det blir heretter sju regionale kompetansesentra: Torshov skole (sammensatte lærevansker), Birkelid blir slått sammen med Lunde skole, dessuten Sandfallet skole, Ekne skole/Røstad skole, Søreide skole, Eikelund skole og Øverby skole.

Skal sentraene virke etter sin hensikt, bør de knyttes til forsknings- og utdanningsinstitusjonene i høgskole/universitetssystemet og inngå konkrete avtaler med disse, opprette nasjonal database for å ha oversikt over teknologi/prosjekter innenfor feltet. Dessuten må hjelpeapparatet styrkes i kommuner og fylkeskommuner.

Finansiering

En skoleplass i et kompetansesenter koster ca. kr. 300.000,- i året (1992), finansiert av staten mot trekk i rammetilskuddet til kommunene. Opptil 12 ukers opphold ved kompetansesenter for kartlegging og tiltaksdiagnostisering blir betalt av staten i sin helhet.

ill. "Prosjekt S"

Spesialundervisning i grunnskolen":

9,3% får spesial-undervisning

Tolærersystemet er den mest iøynefallende forandringen i spesialundervisning i den vanlige grunnskolen. Stadig flere skoler "vinner inn" timer ved å bruke storklasse som organisasjonsform.
Stadig flere elever har omfattende/alvorlige funksjonshemminger, ifølge en fersk kartleggingsundersøkelse "Spesialundervisning i grunnskolen".

Undersøkelsen, som er utført av *Per E. Kiil* og *Tove Alice Olsen Innjord* ved Statens spesiallærerhøgskole på oppdrag fra Kirke- undervisnings- og forskningsdepartementet, tar sikte på å belyse hvilke elevgrupper som får spesialpedagogisk hjelp, omfanget av hjelp, hvilken organisasjonsform og i hvilke fag ressursene blir satt inn. 849 skoler i seks fylker (Aust-Agder, Hordaland, Nordland, Oppland, Vestfold og Østfold) er med i undersøkelsen. En lignende kartlegging samme sted ble gjort for 10 år siden.

3/4 dekningsgrad

Det kan virke som om romsituasjonen er bedret. De fleste skolene har tilstrekkelig med spesial- og grupperom. Læremiddelsituasjonen synes stort sett å være som ved forrige undersøkelse: vel halvparten av lærerne mener den er i samsvar med Mønsterplanen, 21% av lærerne har en eller annen form for spesialpedagogisk utdanning.

9,3% av det totale elevtallet får spesialundervisning. Gjennomsnittlig får hver elev 2,9 timer pr. uke (1,9 t. for 10 år siden). Om ressurstilgangen til spesialundervisning har økt det siste tiåret, er dekningsgraden ennå bare 3/4 av søkte timer, slår rapporten fast.

Ekstralærer i klassen

Den største forandringen er bruk av ekstralærer i klassen (fordobling siden forrige undersøkelse). Bruk av enetimer har holdt seg konstant (20-30%), bruk av gruppetimer er redusert (tidligere 30%, nå 20%). Fortsatt konsentreres spesialundervisningen stort sett om basisfagene: norsk, matematikk og engelsk. Dette er et tankekors, idet økningen av "særlig ressurskrevende elever" er et faktum og behov for annen opplæring antakelig ville være mer meningsfylt, slår rapporten fast.

Særlig ressurskrevende elever

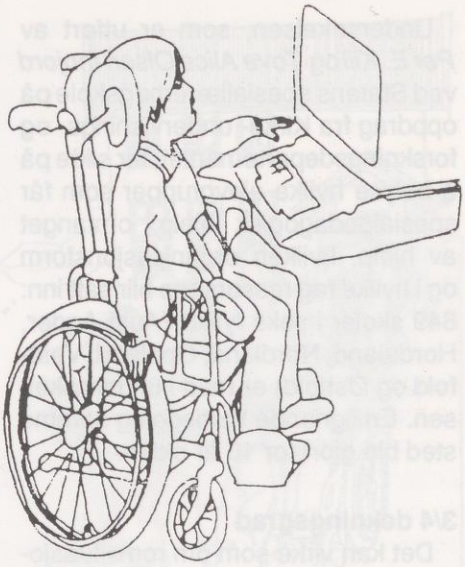
Elever med omfattende funksjonshemminger ("spesifikke lærevansker", psykisk utviklingshemming/generelle lærevansker, sosiale og emosjonelle vansker) utgjør 2,6% av det samlede elevtallet og 28,8% av de elevene som får spesialundervisning.

28% av elevene får all undervisning utenfor vanlig klasse. Denne gruppen er trolig tidligere elever i spesialskoler, ifølge rapporten. Elevene går nå i vanlig skole og klasse, men i egne grupper tilknyttet skolen.

Foreldrepåvirkning

Foreldre/foresattes påvirkning av det spesialpedagogiske tilbudet har økt det siste tiåret. 50% av skolene oppgir at foresatte deltar i planleggingen, mens de tidligere bare deltok i drøfting av ferdige opplegg. Skolens øvrige rådgivningsinstanser er PP-tjenesten, spesialskolene, sosialkontoret o.a.

Rapporten "Spesialundervisning i grunnskolen" er forøvrig tilsalgs hos Statens spesiallærerhøgskole, Granåsen 4, 1347 Hosle, tlf. 02/24 84 90. Pris kr. 150,-.

EDB for mennesker med psykisk utviklingshemming

Av Marit Holm

Datamaskinens muligheter overfor personer med psykisk utviklingshemming er etter hvert slått ettertrykkelig fast. Selv overfor elever med lavt funksjonsnivå er den et velegnet hjelpemiddel som styrker oppmerksomheten og stimulerer til initiativ. Dessto flauere er det at læreprogrammene uteblir. Hva har de maktet å tilføre spesialundervisningen av gode læreprogram, de som ble satt til å forvalte handlingsprogrammet og alle millionene? spør amanuensis *Marit Holm* ved Statens spesiallærerhøgskole i denne artikkelen.

Psykisk utviklingshemmede har krav på et liv med en normal livsrytme og livssyklus, og rett til meningsfylt beskjeftigelse på lik linje med alle andre i landet vårt. Forskjellen er at de psykisk utviklingshemmede i større grad enn andre trenger tilrettelagt stimulans og opplæring for å mestre en meningsfylt aktivitet.

Gode læremidler er en viktig del av en slik opplæring som denne gruppen trenger, og det er utviklet mange nyttige hjelpe- og læremidler for personer med spesielle behov gjennom tidene. Vi har en lang og god tradisjon på dette området i Norden. Det var nok ingen tilfeldighet at datamaskinen ble godt mottatt her hos oss da man begynte å oppdage de muligheter den har som et hjelpemiddel for funksjonshemmede.

Datamaskinen viser seg å være et hjelpemiddel som mange psykisk utviklingshemmede har utbytte av å bruke. Erfaringene så langt viser at datamaskinen har noe å tilføre stimulering og opplæring av psykisk utviklingshemmede, dersom den blir brukt i tillegg til andre hjelpemidler og sammen med tilpasset programvare og utstyr. For mange i denne gruppen er det også viktig at aktiviteten på datamaskinen foregår sammen med hjelpepersoner.

En undersøkelse

Det er foretatt en kartleggingsundersøkelse om bruk av datateknologi for psykisk utviklingshemmede i de fem nordiske land på oppdrag av Nordiska Nämnden for Handikappfrågor. (Vigdis Jynge og Karin Britta Nilsson, Datateknologi for psykisk utviklingshemmede, Senter for Industriforskning, febr. 1990). Spørreundersøkelsen som ble sendt til forskjellige skoler og institusjoner, hadde en lav svarfrekvens, men svarene som ble mottatt representerte 208 brukere av datateknologi. Disse var gruppert i 3 nivåer, dyp, middels og lett psykisk utviklingshemmet, og de to sistnevnte gruppene var best representert i undersøkelsen.

Denne delen av undersøkelsen omhandlet bl.a. hvilke erfaringer man hadde og en vurdering av resultatet. Resultatene viste at EDB ble benyttet hovedsakelig i undervisningssammenheng og som en støtte til den vanlige undervisningen. Brukerne satt sjelden alene ved datamaskinen, og de fleste trengte mye veiledning. Oppstart med bruk av EDB gikk relativt bra, og problemene oppsto særlig i forhold til valg av brytere, tastaturer og å finne gode sitte- og arbeidsstillinger.

Hovedinntrykket er positivt, med bl.a. den begrunnelse at EDB gir umiddelbar respons og at dette virker positivt på utholdenhet og konsentrasjon. Karakteristisk for denne gruppen er at det er behov for mye hjelp og oppfølging.

At 99% av veilederne ønsker å arbeide videre med EDB for nåværende og nye brukere, forsterker det positive inntrykket.

Oppmerksomhet - aktivitet - initiativ

Datamaskinen viser seg å være et egnet hjelpemiddel for å fange eleve-

nes oppmerksomhet og å motivere for aktivitet.

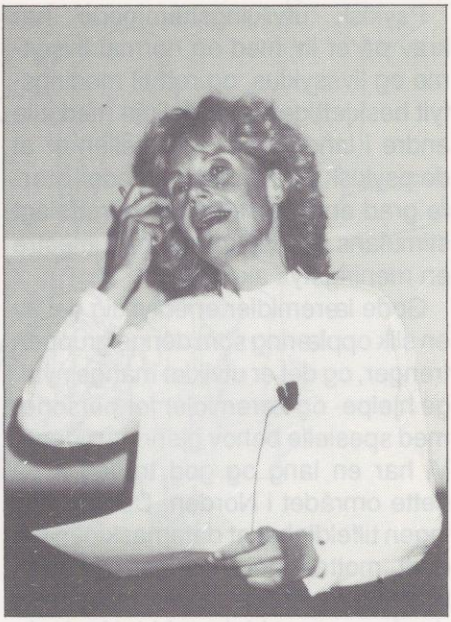
Psykisk utviklingshemmede som har et lavt funksjonsnivå trenger hjelp til å styre oppmerksomheten. De har et begrenset tids- og romperspektiv, de styres av intuitive assosiasjoner og de har et mangelfullt eller dårlig ekspressivt språk.

Jeg kjenner Tone som er fylt 30 år og er blant de lavt fungerende i gruppen psykisk utviklingshemmede. Hun har dårlig syn, men god hørsel, styrer blikket, kan uttalene ordene ja og nei og har ganske god viljestyrt bevegelse i den ene hånden.

Tone liker å se på store fargerike bilder av mennesker i ukeblader og på bilder som viser mennesker som driver med sportsaktiviteter. I undervisningssiutasjonen liker hun å tegne abstrakte figurer på et stort papir med grov tusj og å lytte til kjente visesanger fra kassett.

Disse aktivitetene kan Tone holde på med i lengre tid dersom lærer sitter ved siden av og styrer aktiviteten. Når lærer fjerner seg slutter hun å tegne etter bare noen sekunder og begynner å lage lyder. Hun skubber ukebladet eller kortene unna og ser på de andre personene i rommet. Lytting til musikk fortsetter hun imidlertid med alene i 5-10 minutter samtidig som hun rugger til rytmen.

Tone har begynt å bruke datamaskin i undervisningstimene, og dette har forandret og forbedret undervisningen hennes betydelig. Etter en innøvingsperiode der Tone lærte at det var en sammenheng mellom et brytertrykk og det som skjedde på

Pictogram på data, berøringsskjerm o.a. hjelpemidler gir nye muligheter for kommunikasjon med språksvake, fremholder amanuensis Marit Holm i denne artikkelen.

skjermen, kan hun arbeide selvstendig ved datamaskinen i en hel undervisningstime. Hun får bruke datamaskinen 3 ganger i uka, ca. 1/2 time om gangen.

Tone bruker enkle dataprogrammer (Compactserien og Blob til BBC-maskinen) der hun får umiddelbar tilbakemelding på initiativ og aktivitet ved hjelp av tydelige tegninger, klare farger og enkle lyder. Hun opplever at det skjer noe på dataskjermen når

hun er aktiv og tar initiativ.

Hun har nå tatt i bruk dataprogram der bildene beveger seg, og hun styrer blikket etter bevegelsen på skjermen. Hun er særlig interessert i å se mennesker som utfører en aktivitet, som f.eks. å se en gutt som sparker en ball. (Compact). Hun ønsker å se dette og tar da selv initiativ ved å trykke på en bryter. Hun uttrykker glede når hun gjenkjenner figurene, og viser ved ansiktsuttrykk at hun har en forventning om det som skal skje på skjermen. Tone liker at lærer er i nærheten, og vil vise fram skjermbildene til henne mens hun peker på bildene. Hun holder oppmerksomheten og tar intiativ uten at lærer styrer aktiviteten.

I en hovedoppgave ved SLH er det beskrevet hvordan 2 dypt psykisk utviklingshemmede voksne personer utvidet oppmerksomheten når de holdt på med aktiviteter ved datamaskin. Disse personene arbeidet ved datamaskiner i over 20 minutter uten at lærer styrte oppmerksomheten og ledet virksomheten. I aktivitet med andre hjelpemidler varte oppmerksomheten i bare noen få sekunder. (Svein Roar Jacobsen, Dypt psykisk utviklingshemmede elever og EDB. SSLH, 1986).

Norsk pedagogisk programvare – en skandale

Utvalget av gode norske læreprogrammer er begrensningen når det gjelder videre utfoldelse og aktivitet ved datamaskin for Tone og mange andre. Etter min mening er utvalget av norsk pedagogisk programvare i dag skandaløst dårlig. I 1984 kom en Stortingsmelding som beskrev satsningen på utvikling av EDB i skolen i en fireårsperiode, der spesialundervisning og utvikling av læreprogrammer var ett av satsningsområdene. Meldingen ble etterfulgt av flere millioner kroner hvert år helt fram til i dag.

Men hvor er det blit av alle de læreprogrammene som skulle utvikles og produseres til spesialundervisningen? Det er både elendig og flaut at funksjonshemmede som har nytte av å bruke datamaskiner, må bruke gamle engelske dataprogrammer uten oversettelse. Selv ikke å oversette og tilpasse gode læreprogrammer fra utlandet er blitt utført i løpet av disse årene.

Hva har de egentlig maktet å tilføre spesialundervisningen av gode læreprogrammer - de som ble satt til å forvalte handlingsprogrammet og alle millionene?

Pictogram

Mangelfull språk og begrepsutvikling fører til vansker med kommunikasjon og meddelelse. Mange psykisk utviklingshemmede har lært å meddele seg ved å bruke Pictogram, som er et grafisk kommunikasjonsmateriale bestående av ca. 400 symboler. Disse symbolene er nå lagt inn i et dataprogram som fungerer på en BBC-Master maskin, og som kan styres ved hjelp av forskjellige brytere eller en styreplate (Consept keyboard).

Programmet fungerer ved at brukeren "blar" seg fram til ønsket symbol ved å trykke på en bryter, og symbo-

let plasseres på skjermen i den rekkefølge som brukeren ønsker. Teksten til symbolet kommer opp samtidig og kan gi en entydig mening til den man vil meddele seg til.

Pictogram på data kan ikke erstatte peketavla, men den kan være et supplement. Fordelen med å bruke Pictogram på data er at brukeren kan utforme et budskap uavhengig den man vil meddele seg til. Teksten kan lagres, og den kan hentes fram og formidles på det tidspunktet som egner seg. En annen fordel er at brukeren kan meddele seg skriftlig ved hjelp av et slikt dataprogram. Symbolene kan printes ut på papir med både tekst og tegninger, og brukeren kan derfor meddele seg også til personer som ikke er kjent med Pictogram.

Programmet er tenkt brukt for personer som allerede kan Pictogram, men ved hjelp av styreplata som kan inndeles i felter, kan programmet også brukes som et læremiddel for språktrening og for innøving av begreper. Det er ikke knyttet tale til dette programmet foreløpig.

Datastøttet læring med berøringsskjerm

Det er gjort mange gode erfaringer med å innøve enkle begreper ved bruk av datamaskin for psykisk utviklingshemmede. Slike programmer har lite eller ingen tekst, og kan derfor skaffes fra USA og England, der vi finner et stort utvalg av slike programmer. Når psykisk utviklingshemmede skal løse oppgaver på dataskjermen kan det oppleves unaturlig og distraherende å forholde seg til flere enheter samtidig - både dataskjerm og tastatur eller brytere.

En berøringsfølsom skjerm er en myk skjerm som festes utenpå den vanlige skjermen og som reagerer ved lett berøring. Når det kommer fram en oppgave som f.eks. viser en stor og en liten ball. kan eleven peke direkte på den ene ballen ved å berøre skjermen.

Det er gjort forsøk med å bruke en berøringsskjerm i stedet for tastatur eller brytere for psykisk utviklingshemmede uten særlig grad av håndmotoriske vansker. 40 psykisk utviklingshemmede elever i USA som fungerte på et gjennomsnittlig 3-5 års stadium, deltok i et forsøk om bruk av forskjellige inputsystemer. Halvparten av dem brukte forskjellige former for brytere og den andre halvparten brukte berøringsskjerm. Elevene trente på de samme oppgavene i begge grupper, som inneholdt begrepene: former, farge, størrelse og plassering.

Etter 4 måneder ble elevene testet, og resultatene viste at de 20 elevene som fikk bruke berøringsskjerm var blitt flinkere til å løse oppgavene enn den gruppen som brukte brytere eller tastatur. Berøringsskjerm viste seg å være mer brukervennlig og opplevdes som lettere å bruke enn brytere. Den fysiske kontakten mellom bruker og datamaskinen er nærmere enn ved bruk av brytere, og brukeren kommer i direkte kontakt med instruksjonen og oppgaven som skulle løses. Det var kun oppgaven på dataskjer-

men elevene hadde å forholde seg til, og oppmerksomheten kunne rettes utelukkende mot dette. (Janice K. Battenberg, John B. Merbler. Journal of Spes. Educ. Technology nr. 1 1989).

Den erfaringen vi har med bruk av data til utvikling og opplæring av psykisk utviklingshemmede har begynt å komme andre områder til gode - som til hjemmebruk, til fritidsaktiviteter og til arbeid. Behov for forbedringer og forandringer er særlig store i forhold til disse områdene. Vi vet at mulighetene er der, men da må det satses på utvikling av programvare, på kompetanseoppbygging og på kontakt og informasjon miljøer imellom angående bruk og erfaring av EDB-aktiviteter.

"Et menneske vet ikke hva det duger til før det får meningsfylte oppgaver"

(Rousseau)

95 frivillighetssentraler over hele landet

Frivillighetssentralene er nå kommet i gang i mange kommuner. Diakonhjemmets høgskolesenter skal stå for kompetanseoppbygging innenfor området med bl.a. kurs til ledere og frivillige. Hele programmet skal evalueres etter to år.

En frivillighetssentral er et formidlingskontor for frivillig innsats i nærmiljøet og skal være et bindeledd og kontaktpunkt mellom dem som ønsker å yte frivillig innsats og de som ønsker å få utført oppgaver av frivillige. Tjenestene skal være et supplement til offentlig virksomhet. Et enstemmig Storting har bevilget 30 mill. kroner til tiltaket for 1991.

I nummer 3/1991 var "Rapport" på besøk i landets 1. frivillighetssentral på Lambertseter i Oslo, administrert av Røde Kors. Sentralene vil stort sett bli ledet av en organisasjon, en kommune eller en menighet, men de fleste har en lang rekke organisasjoner og menigheter som aktive støttespillere.

Eksempler på frivillige tjenester som formidles gjennom sentralene er å gå ærend, besøke, lufte hunden, følge til ulike gjøremål, kjøre tur, klippe plenen m.m.m.

Sosialdepartementet har ut fra 285 søknader valgt ut 95 samarbeidspartnere i ialt 79 kommuner.

Alle fylker er representert, og fordelingen ser slik ut:

Finnmark

Hammerfest Bospareklubb for eldre, Hammerfest, Solsiden 39, 9601 Hammerfest

Lebesby Menighetsråd, Lebesby, 9780 Lebesby

Sør-Varanger Kommune, Sør-Varanger, Boks 406, 9901 Kirkenes

Eldresenterets omsorgsforening, Tana, Austertana, 9845 Tana

Troms

Kåfjord Kommune, Kåfjord, 9070 Olderdalen

Lillian Pedersen, Tromsø, 9001 Kvaløysletta

Harstad Røde Kors, Harstad, P.b. 498, 9401 Harstad

Norsk Folkehjelp, Finnsnes, 9300 Finnsnes

Stiftelsen Tromsø Bymisjon, Tromsø, Grønnegata 73, 9000 Tromsø

Nordland

Flere organisasjoner Redd Barna, Røde Kors, Melbu Sanitetsforening, Hadsel Kommunes Eldreråd og "Helseprosjektet på Melbu", Hadsel, 8490 Melbu.

4 menigheter i Rana kommune, Rana, 8601 Mo.

Hamarøy Kommune, Hamarøy, 8294 Hamarøy

Vega Menighet, Vega, 8980 Vega

Bindal Røde Kors Hjelpekorps, Bindal, 8930 Bindalseid

Nasjonalforeningen for folkehelsen, samordningsutvalget for helselagene i Sortland, P.b. 39, 8412 Blokken

Diakoniutvalget Svolvær Menighet, Vågan, P.b. 100, 8301 Svolvær

Foreløpig ikke klart, Bodø

Nord-Trøndelag

Levanger Røde Kors, P.b. 8, Levanger

Malm Sanitetsforening, Verran, 7720 Malm

Ståle Aarmo, Namsos, Spillumveien 21, 7800 Spillum

Kvam og Egge Menighetsråd, Steinkjer, Kvam menighetsråd v/Kirsten Flekstad, 7753 Klingsundet

Sør-Trøndelag

Tydal Sanitetsforening, Tydal, 7590 Tydal

Frøya Kommuna, Frøya, 7260 Sistrand

Norsk Folkehjelp Kontakt- og servicesentralen, Oppdal, Fagerhaug senter, Rute 4, 7340 Oppdal

Nardo pleie- og omsorgskontor, avd. Helsevern og sosial omsorg, Trondheim, P.b. 3615, 7002 Trondheim

Prosjekt Aktivitet og Helse, Idrettshøgskolen, Trondheim, Charlottenlund/Brundalen distrikt, c/o Strinda Sosialkontor, P.b. 3958, 7002 Trondheim

Møre og Romsdal

Surnadal Kommune, Surnadal, 6650 Surnadal

Spjelkavik Menighet, Ålesund, P.b. 7561, Moa

Norsk Folkehjelp, Herøy, 6090 Fosnavåg

Sykkylven Kommune, Sykkylven, 6230 Sykkylven

Menighetsrådene i Kvernes, Averøy, 6530 Bruhagen

Stranda Kommune, Stranda, 6200 Stranda

Hareid kyrkjelyd, Hareid, 6060 Hareid

Sogn og Fjordane

Nasjonalforeningens distriktskontor i Sogn og Fjordane, Sogndal, Fjørevn. 12, 5801 Sogndal

Førde Pensjonistlag, Førde, Erdalsdalen, 6800 Førde

Askvoll Kommune, Askvoll, P.b. 220, 6980 Askvoll

Hansen, Eli Eikenes, Gloppen, Fossen, 6860 Sandane

Hordaland

Askøy Kommune, Askøy, 5300 Kleppestø

Sokneråda i Masfjorden, Masfjorden, 5180 Masfjordnes

Austerheim Kommune, Austerheim, 5136 Mastrevik

Radøy Kommune, Radøy, 5120 Manger

Husmorlaga i Sund, Sund, 5390 Klokkarvik

Bergen (1), Bergen

Bergen (2), Bergen

Rogaland

Godeset Aktivitetsforening, Stavanger kommunen, Jåtten bydel, Smågamyrvn. 40, 4033 Forus

Storhaug bydelsforvaltning i samarbeid med Varden menighet og evt. andre menigheter, Stavanger kommune, Storhaug bydelsf., Karlsminnegt. 6a

Nasjonalforeningen i Stavanger, Stavanger, Postboks 450, 4001 Stavanger

Finnøy Husflidlag, Finnøy, 4160 Jodaberg

Klepp Kommune, Klepp, Rådhuset, 4060 Kleppe

Norsk Folkehjelp Kontakt- og servicesentralen, Haugesund, Karmsundgt. 175, 5500 Haugesund

Vest-Agder

Lista Menighetsråd, Farsund, Prestegården, 4560 Vanse

Flekkefjord Prestegjeld, Flekkefjord, P.b.s. 211, 4401 Flekkefjord

Kristiansand Kommune, Kristiansand, Omsorgsetaten, 4611 Kristiansand

Mandal Kirkelige Fellesråd, Mandal, P.b. 124, 4500 Mandal

Aust-Agder

Nasjonalforeningen for folkehelsen, Arendal, P.b. 230, 4801 Arendal

"Unge Eldre", Iveland, 4724 Iveland

Diakoniutvalget i Grimstad, Grimstad, 4890 Grimstad

Nasjonalforeningen, Gjerstad Helselag og Gjerstad Revmatikerforening av NRF, Gjerstad, 4993 Sundebru

Telemark

Bamble Kommune, Bamble, P.b. 70C, 3970 Langesund

Norsk Folkehjelp Kontakts- og Servicesentral, Kragerø, Munken Allaktivitetshus, 3770 Kragerø

Vestfold

Tjøme Kommune, Tjøme, 3145 Tjøme

Ramnes Kommune, Ramnes, 3175 Ramnes

Reidar Menes, Borre, Tiurstien, 3190 Horten

Buskerud

Eldre hjelper Eldre, Ringerike, P.b. 1143, Flattum

Kongsberg Kommune, Kongsberg, P.b. 113-115

Hemsedal Kommune, Hemsedal, 3560 Hemsedal

Gol Helselag, Gol, 2550 Gol

Hurum Kommune, Hurum, 3490 Klokkerstua

Drammen Kommune, Drammen, Engene 1, 3008 Drammen

Oppland

Jevnaker Kommune, Jevnaker, 3520 Jevnaker

Søre Ål Menighet, Søre Ål Kirke, Lillehammer, 2600 Lillehammer

Sør-Fron Impuls, Sør-Fron, Lia, 2647 Hundorp

Vågå Kommune, Vågå, 2680 Vågåmo

Nord-Gron Kommune, Nord-Fron, 2640 Vinstra

Nasjonalforeningen for folkehelsen Torpa/Nordre Land, Nordre Land

Hedmark

Kongsvinger Kommune, Kongsvinger, Engensgt. 1, 2200 Kongsvinger

Nasjonalforeningen for folkehelsen, Folldal, Kirkegt. 3, 2300 Hamar

Nasjonalforeningen for folkehelsen, Hamar, Kirkegt. 3, 2300 Hamar

Oslo

Stovner Bydelsforvaltning, Bydel 17, Stovner Senter, 0985 Oslo 9

Frelsesarmeen, Bydel 5, Gøteborggt. 4, 0566 Oslo 5

Norsk Folkehjelp Oslo lag, Bydel 14, Konowsgt. 7B, 0192 Oslo 1

Nordberg Menighet og Sogn bydelsforvaltning, Bydel 22, Krinsjågrenda 1, 0861 Oslo 8

Norges Røde Kors, Bydel 10, Lambertseter bydelsforvaltning, C. Thoresensv. 11b, Oslo 11

Antirasistisk Senter, Bydel 6, P.b. 244, Sentrum, 0130 Oslo 1

Akershus

Bærum Kommune, Bærum, P.b. 518, 1301 Sandvika

Leif Belstad, Fet, Hølandsvn. 61,

1903 Gan

Asker Kommune, Asker, Rådhuset

Hovin Menighet, Ullensaker, P.b. 254, 2051 Jessheim

Lørenskog Kommune, Lørenskog, Hasselveien, 1470 Lørenskog

Eidsvoll Menighet, Eidsvoll, Breidablikk, 2080 Eidsvoll

Vestby menighet, Vestby, Sokneprestkontoret, 1540 Vestby

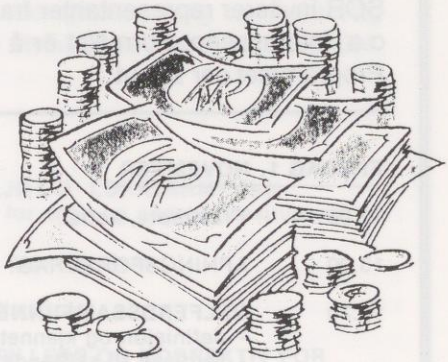
Østfold

Stiftelsen Radio Halden, Halden, Kirkgt. 28, 1750 Halden

Fellesorganisasjon for Frivillighetssentral i Fredrikstad, Fredrikstad, Postboks 158, 1601 Fredrikstad

Hobøl Røde Kors, Hobøl, Boks 14, 1825 Tomter

(Nye) Sarpsborg kommune, Sarpsborg, Rådhuset, 1700 Sarpsborg

Forskningsfondene:

Midler utdelt til forskningsprosjekter

Årets bidrag fra SOR's Fond for Forskning om psykisk utviklingshemming er nå fordelt. Seks forskere har fått forskningsmidler, tilsammen kr. 110.000,- fra SOR, mens fire forskere er anbefalt tildeling fra Norges Røde Kors' forskningsfond, tilsammen kr. 120.000,-.

Ialt 26 søknader om forskningsmidler til en samlet sum kr. 2.454.601,- var det Forskningsfondene hadde til behandling i april. Følgende 10 er tildelt midler (stort sett som delbidrag):

1) *Ellen Haraldsen* og *Heid Osnes*, adjunkt og lektor ved Emma Hjorth skole til prosjektet "Psykisk utviklingshemming, fysisk aktivitet, arbeid og fritid", kr. 15.000,-.
2) *Olav Linaker*, overlege ved TPS i Trondheim til prosjektet "Aggressiv atferd blant psykisk utviklingshemmede, sammenheng med bakgrunnsvariabler, fysiske og

Forts. s. 164

Samordningsrådets JUBILEUMS

SOR inviterer representanter fra SOR's medlemsorganisasjoner, fra andre frivillige o.a. interesserte. Formålet er å belyse frivillig arbeid fram til idag, aktuelle innsats Programmet ser slik ut:

FREDAG 1. NOVEMBER

12.00 Frammøte, kaffe.

13.00 APNINGSFOREDRAG.

13.30 **VELFERDSSAMFUNNET - PA BEKOSTNING AV SOLIDARITET!**
- definisjon og kjennetegn
- verdisyn til skiftende tider
- individets forventning til offentlig og frivillig ansvar og handling

Foredragsholder: Rektor Inge Lønning, Universitetet i Oslo.

14.30 **ORGANISASJONENE SOM EN RESSURS I FRAMTIDENS VELFERDSSAMFUNN.**
- Vil blant annet debatten om snillisme avdekke nye oppgaver for frivillig arbeid i nærmiljøet?

Foredragsholder: Kommunalråd Rune Gerhardsen, Oslo

15.30 Kaffe.

16.00 **FRIVILLIG ARBEID RETTET MOT INDIVID OG SAMFUNN. SAMORDNINGSRADET GJENNOM 40 AR.**
- I historisk perspektiv.
- I nåtid og framtid.
- Samspill mellom offentlig og frivillig innsats.

Foredragsholdere: Adm.sjef Gunnar Brekke, Bergen
Leder i SOR, Orvar Thorsrud

19.00 Jubileumsmiddag.

SAMORDNINGSRÅDET (SOR) – RÅD FOR SAMORDNING AV HUMANITÆRT OG YRK

SKONFERANSE 1.-2. nov. 1991

e lag og organisasjoner, fra idrettsorganisasjoner, menigheter, sang og musikklag
områder for frivillig arbeid i samfunnet og videre utvikling av velferdssamfunnet.

LØRDAG 2. NOVEMBER:

09.00 **AKTIV DELTAKELSE I EGET NÆRMILJØ OG LOKALSAMFUNN.**
- samspill mellom mennesker, ansvar for egen og andres livssituasjon
- deltakelse gjennom politisk arbeid
- deltakelse knyttet til frivillige lag og organisasjoner

Foredragsholder: Magister Otto Hauglin, Oslo

10.00 **ORGANISASJONENE SOM STØTTESPILLERE OG KORREKTIV FOR POLITISKE OG FORVALTNINGSMESSIGE ORGANER I LOKALSAMFUNNET.**

Foredragsholder: Leder Ingunn Birkeland, Norges Husmorforbund.

11.00 Kaffe.

11.30 **FRIVILLIGHETSSENTRALER, SOSIALDEPARTEMENTETS FORVENTNING TIL PRØVEPROSJEKTENE.**

- En utfordring for frivillig innsats i regi av lag, organisasjoner, menigheter og kommuner

Foredragsholder: Prosjektleder Bjørn Melby, Sos.dep.

12.30 **HVILKE BEHOV FOR NÆRMILJØTILTAK HAR FLORAPROSJEKTET AVDEKKET?**

Foredragsholder: Prosjektleder Gidske Holck, Senter for sosialt nettverk og helse, Oslo.

13.30 Avslutning m/lunsj.

Plassen er begrenset, og opplysninger om konferansen rettes til Berg-Hansen Reisebureau Kristiansand, Boks 2214 Posebyen, 4602 Kristiansand S, telefax 042-20 887, telefon 042-20 555.

Konferanseavgift kr. 550,-, i tillegg pensjon/opphold hhv. 955,-/790,-.

Vi forbeholder oss rett til endringer i programmet.

KESMESSIG ARBEID FOR MENNESKER MED PSYKISK UTVIKLINGSHEMMNING

(Forts. fra s. 161)

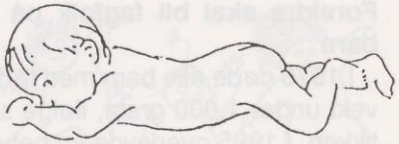
psykiske handikap og sykdommer, og aktiviseringstiltak", kr. 15.000,-.

3) *Thomas Nordahl*, cand. paed. spec., Hamar til prosjektet "Livskvalitet og sosial deltakelse i grunnskolen for barn og unge med psykisk utviklingshemming", kr. 40.000,-.
4) *Nordland Fylkeslag av NFPU* til prosjektet "Individrettet undersøkelse om tjenestenivå for psykisk utviklingshemmede mennesker i kommunene i Nordland fylke etter innføringen av ansvars- og tiltaksreformen", kr. 5.000,-.
5) *Roar Olsen*, sosionom ved Habiliteringsteamet i Vestfold til prosjektet "Evaluering/etterundersøkelse av utflytting fra sentralinstitusjon i Vestfold etter nedlegging av Solbø og Fossnes Sentralhjem, kr. 10.000,-.
6) *Eili Sponheim*, overlege ved Barnepsykiatrisk klinikk, Universitetet i Oslo til prosjektet "Autistisk forstyrrelse hos barn. Diagnostikk med hovedvekt på subgrupper", kr. 25.000,-.

Følgende fire er anbefalt forskningsmidler fra Norges Røde Kors' forskningsfond:

1) *Per H. Finne*, overlege og professor ved Rikshospitalet til prosjektet "Oppfølging av for tidlig fødte - kvelerrisiko", kr. 15.000,-.
2) *Bente Gjærum*, stipendiat NAVF, Statens senter for barne- og ungdomspsykiatri i Bærum til prosjektet "Funksjonell nevropsykologisk og nevromotorisk undersøkelse av barn med kronologisk eller mental alder under 7 år", kr. 20.000,-.
3) *Anne Margrethe Rostad*, spesialpsykolog, Innherred sykehus i Levanger til prosjektet "En oppfølgingsstudie av familier med barn i risiko for eller med etablert funksjonshemming", kr. 25.000,-.
4) *Anniken B. Østensen*, cand. med., Barneavdelingen på Rikshospitalet, Oslo til prosjektet "Asfyksi hos fullbårne barn. En klinisk og eksperimentell studie", kr. 60.000,-.

Styret i SOR's Forskningsfond tar også sikte på å tildele inntil kr. 130.000,- for 1992. Søknadsfristen

Nevrologisk usikre barn:

Famling i starten fatalt

En klar diagnose og tidligstimulering er avgjørende for riktig utvikling av risikobarn. Men nødvendige kunnskaper er ikke tilstede i det norske helsevesenet, slår psykolog Anne Margrethe Rostad fast og savner en overordnet styring i planlegging og organisering av dette viktige feltet.

- Vi har gjort så mye gæli opp gjennom åra, sa psykologen på SOR-konferanse i Kristiansand. Hun dvelte ved en liten, men betydningsfull episode på helsestasjonen en gang i 70-årene. "Barnet har Down syndrom", hadde helsesøster hviskende forklart den nyutdannede psykologen før moren på 45 og hennes fem måneder gamle baby kom inn. Til moren snakket helsesøster om mat, om skjeling og sår stump. Men ikke ett ord om tilstanden. "Mor skal ikke vite noe før hun spør".

Psykologen sa ingenting da, men har siden slåss med myndighetspersoner innenfor helsevesenet og påpekt betydningen av tidligdiagnose for å hindre skjevutvikling når det gjelder barn i faresonen (prematurbarn, gråsonebarn), veiledet familier o.a. fagpersonell m.h.t. tiltak overfor funksjonshemmede barn og ikke minst selv utviklet en intervensjonsmodell i samarbeid med ulike faggrupper. Metodeprosjektet i Nord-Trøndelag "En oppfølgingsstudie av familier med barn i risiko for - eller med etablerte funksjonshemminger" er forøvrig støttet av SOR's Forskningsfond.

Foreldre skal bli fagfolk på eget barn

I 1976 døde alle barn med fødselsvekt under 1.000 gram, ifølge statistikken. I 1985 overlevde en betydelig gruppe med denne lave fødselsvekten. 56% i denne gruppen vil få vansker, ifølge psykologen. Og gruppen med skader er økende.

Men en ting er sikkert: utallige forskningsresultater i ulike land slår alle fast at tidligstimulering er avgjørende for utviklingen framover. Jo tidligere, dessto bedre.

Barneleger kan ikke nok og kan ikke ha ansvaret alene når det gjelder diagnose av nevrologisk usikre barn, mener psykologen. Selv har hun deltatt i tverrfaglig gruppe: psykolog, barnelege og fysioterapeut og utviklet en rekke skjemaer med et mylder av variabler innenfor medisinske og funksjonelle tilstander som systematiserer kunnskaper og erfaringer.

- Vi må gjøre oss kjent med ungen. Vi må lære oss å se og tolke signaler. Deretter må vi hjelpe foreldrene. De trenger ikke bare råd, men spesiell veiledning. De skal bli fagfolk på eget barn, og vi må gi dem kunnskapene som gjør dem kompetente.

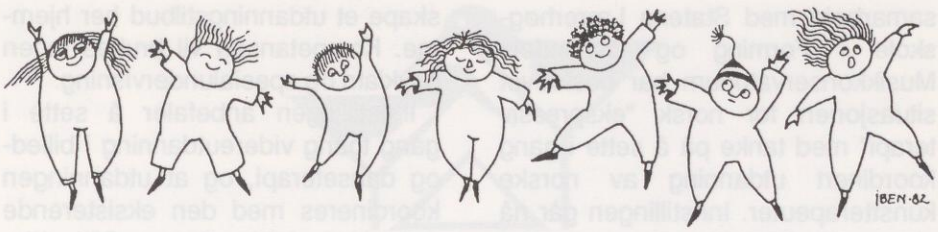
Hensiktsmessig intervensjonsmodell

- Ved mistanke om funksjonshemming, møt helst opp på barselavdelingen, råder Rostad. - Avtal hjemmebesøk. Gråt med foreldrene, vær varm og god. Ta med alt du har av kunnskaper! Jobb med nettverket, sett foreldrene i kontakt med andre familier i samme situasjon! Gi varsko om "grøftekanter", men ikke styr foreldrene. Kjernen i alt omsorgsarbeid er å gi dem selvtillit til selv å gjøre valg, påpek det positive i familiesituasjonen som kan være bærebjelken videre framover.

Så må vi bygge opp dem som kan bli støttepersoner for ungen: besteforeldre o.a. nærpersoner som har betydning. Det gjelder å sikre potensialet, sier Anne Margrethe Rostad.

- En klar diagnose og tidligstimulering er avgjørende for riktig utvikling av risikobarn, påpeker psykolog ved fylkesteamet i Nord-Trøndelag, Anne Margrethe Rostad, som selv har utviklet en intervensjonsmodell i samarbeid med ulike faggrupper og leder et pågående metodeprosjekt i fylket.

Bilder, dans og musikk i spesialundervisningen

Kunst blir i økende grad tatt i bruk innenfor terapi og spesialundervisning. Kvalifiserte terapeuter står klare til å skape et utdanningstilbud hvis departementet vil.

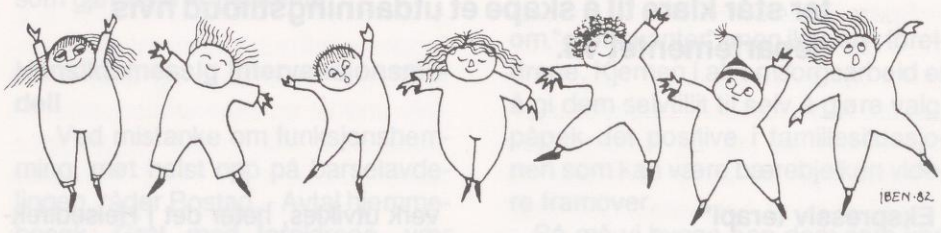
Ekspressiv terapi"

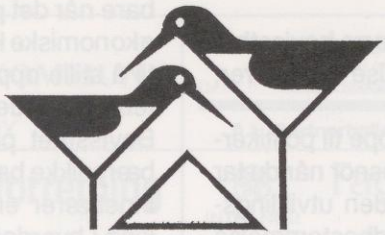
Kunst kan være en viktig brobygger mellom tanke, følelse og kropp. Ved å ta i bruk menneskers kreative potensialer kan nye terapeutiske muligheter skapes og sosiale nettverk utvikles, heter det i Helsedirektoratets innstilling om "Billedterapi, danseterapi og musikkterapi som fagområder innenfor norsk helsefaglig hverdag". Det er en gruppe billed- danse- og musikkterapeuter som i

samarbeid med Statens Lærerhøgskole i Forming og Østlandets Musikkonservatorium har beskrevet situasjonen for norsk "ekspressiv terapi" med tanke på å sette i gang koordinert utdanning av norske kunstterapeuter. Innstillingen går nå videre til Sosialdepartementet for behandling - og senere til Kirke- og utdannings- og forskningsdepartementet som ventelig avgjør saken.

I 10 år har vi her i landet hatt utdanning av musikkterapeuter, men det finnes også kvalifiserte billed- og danseterapeuter med utdanning fra England og USA som står klare til å skape et utdanningstilbud her hjemme. Kompetansen vil brukes innen psykiatri og spesialundervisning.

Innstillingen anbefaler å sette i gang toårig videreutdanning i billed- og danseterapi, og at utdanningen koordineres med den eksisterende musikkterapiutdanningen. Slik videreutdanning bør bygge på treårig høgskoleutdanning, relevant yrkespraksis foruten at man ved opptaksprøve må vise til kunstnerisk eller utøvende ferdighet. Det går også fram av innstillingen at Østlandets Musikkonservatorium er villig til å forestå koordineringen.

Medbestemmelse og identitet

"Mennesker med psykisk utviklingshemming skal ha medinnflytelse og delta på lik linje med oss andre", heter det så flott. Hvordan er det med liv og lære? Hvordan gir vi plass til utviklingshemmede? Som medmenneske? Som ansatt? Som politiker? Er vi beredt til å stille opp på det som medinnflytelses-arbeidet krever av oss?

Spørsmålene ble stilt av finsk prosjektsekretær FDUV *Maarit Aalto* på Nordisk Kongress NFPU (manus utlånt av PU-bladet) i Torshavn på Færøyene, der 900 deltakere fra hele Norden og Baltikum var tilstede.

"Ta initiativ!" sier vi. "Still krav!" "Gjør valg!" "Still spørsmål!" "Bruk dine kunnskaper!"

- Mennesker med psykisk utviklingshemming tør ikke og tror ikke at de duger, sa prosjektsekretæren i sitt engasjerte innlegg.

★

Vi *antar* hva den utviklingshemmede vil, vi *antar* hva han liker, vi *antar* en hel del i vår velmenthet. Mye stemmer kanskje, men hva er det som styrer oss?

Medinnflytelse gjelder muligens i forbindelse med valg av mat og klær, men hva med valg av livsstil, arbeid og boform? Han får kanskje velge møbler i boligen, men ikke hvem han

vil bo sammen med.

- Jeg etterlyser en større bevissthet for hva selvbestemmelse innebærer, sa Maarit Aalto.

- Jeg skulle gjerne rope til politikerne: Hva har du for rettesnor når du tar beslutninger? Er det den utviklingshemmedes rett til medbestemmelse og delaktighet det snøret du drar i? Jeg har en god venn som pleier si at politikerne lytter oppmerksomt bare to måneder før valget.

★

- Er det slik at mennesker med psykisk utvikling får medinnflytelse bare når det passer oss? Styres vi av økonomiske kalkyler, eller er vi beredt til å stille opp på det som medinnflytelsesarbeidet krever av oss? Bevissthet på medfinnflytelse innebærer ikke bare hverdagsdetaljer, det innebærer en følelsesmessig deltaking i hvordan den utviklingshemmede vil leve sitt liv, kanskje annerledes enn vi hadde tenkt.

Det er vi som bereder plattformen for medinnflytelse når vi oppmuntrer til selvrealisering og tro på egne krefter.

Nytt fra SOR ★ Nytt fra SOR ★ Nytt fra SOR

Ny SOR-representasjon i Nordisk Forbund for Psykisk Utviklingshemmede

Sekretær i Samordningsrådet, *Tormod Mjaaseth*, er valgt til styremedlem i Nordisk Forbund for Psykisk Utviklingshemmede for en ny fireårsperiode. Tormod Mjaaseth er oppnevnt som kontaktperson for den norske komitéen og fortsetter som regnskapsfører inntil videre.

Leder av SOR, Orvar Thorsrud, som har vært styrerepresentant og nå sist vararepresentant, trekker seg nå for videre engasjement etter mange aktive år i Nordisk Forbund. Ny vararepresentant for SOR er oppnevnt Jarand Inge Sødal.

Innmelding i SOR

Nytt medlem i Samordningsrådet er Diakonistiftelsen Lillebo i Haugesund.

SOR med jubileumsskrift

I anledning SOR's 40-års jubileum blir det utgitt et jubileumsskrift. Forfatterne Orvar Thorsrud og Gunnar Brekke regner med at arbeidet blir presentert på jubileumskonferansen som finner sted på Quality Park Hotel på Mastemyr ved Oslo i november.

VÅGSØY KOMMUNE
6700 MÅLØY

GARTNERHALLEN
Friskt fra naturen
A.L. Gartnerhallen - Region Midt-Norge

Karat Gullsmedforretning
Torggt. 10
0181 OSLO 1

INTER NOR
Fagernes Hotel
Fagernes
2900 Fagernes, tlf. 063/61 100, fax 063/61 420

VESTVÅGØY KOMMUNE

Bakken & Bakken A/S
Møbelforretning
2900 FAGERNES. Tlf.: 063-60 190

Trafikanten
Jernbanetorget 1, 0154 OSLO 1

Pan Kurs- og konferansesenter
Sognsvn. 218, 0864 Oslo 8, tlf. 02/23 76 40

Bodø Industri A/S
Postboks 643
8001 BODØ

TWININGS of London

TOTAL
TOTAL MARINE NORSK A/S
Haakon VII's gt. 1
P.b. 1361, Vika 0161 Oslo 1
Tlf. 02/41 34 15 – Telex 17438

ASKER KOMMUNE
Helse- og sosialetaten
Erteløkka 3, 1371 Asker
Tlf. *02- 90 90 00

Norsk Hussoppforsikring
Enebakkvn. 307
1188 OSLO 11

Gulbjørnrud Sag & Høvleri
1464 FAGERSTRAND

Esso
ESSO NORGE a.s
LETING OG PRODUKSJON

Norwesco A/S
Postboks 22
1473 SKÅRER

HOTELL MUNCH
Munchsgt. 5, 0130 Oslo 1, tlf. 02-42 42 75

VARODD INDUSTRIER A.S
P.b. 1524 Valhalla, 4602 Kristiansund

HELLIK TEIGEN
Jern og metallforretning
Billrag
Tlf. 03 - 75 36 22 Postboks 2 3301 Hokksund

Steinar Holvik Øyoptik A/S
Postboks 420
9601 HAMMERFEST

Inter Optik
Anders L. Foght A/S
Søndre Torv 7, 3501 HØNEFOSS

NMD NORSK MEDISINALDEPOT
P.b. 100 Veitvet
0518 OSLO 5

Chemteam Tankers A/S
P.b. 1775 Vika
0122 Oslo 1

DRANGEDAL KOMMUNE
3750 Drangedal

Brødr. Henriksen a.s
Aut. maskinentreprenør
Østre Holm, 3178 Våle
Tlf. 033/62 094 – Mobil 094/53 843

Storgt. 26
0184 OSLO 1
PIZZERIA TRATTORIA Bella Napoli
Tlf.
02/17 31 62

Fjordingen
Postboks 248, 6080 Stryn
Tlf.: 057-71 455

JOTUN

Noremco Construction A/S
Kongensgt. 6, 0153 OSLO 1

Disen Vaskeri
St. Jørgens vei 39, 0662 Oslo 6 - Tlf. 02/65 62 02

A/S Nymo
Postboks 113
4891 GRIMSTAD

Termaks A/S
Lien 79
5037 SOLHEIMSVIK

Porsanger Helsetun
9700 Lakselv
Tlf. 084 - 61 444

Gausdal Bakeri A/S
2623 Vestre Gausdal
Tlf.: 062-23 227

Sem Møbelsenter
Postboks 73
3170 SEM

Rehab. Sent.
Nord-Norges Kurbad
Charlottenlund, 9000 TROMSØ

TC TRONDHEIM CONTRACTING AS
Kobbegt. 12, 7042 Trondheim

Johnson og Johnson AB
Bleikerveien 17, 1370 ASKER

Hjelpemiddelsentralen
i Sogn og Fjordane, 6800 Førde
Tlf.: 057-23 733. Teksttlf.: 057-20 596

A/S VESTSINK
6080 GURSKØY
Tlf.: 070-83 097

Cato Ringstad a.s
Postboks 312, 1751 HALDEN

Gilde
- det kjennes på smaken

Leksvik Kommune
7120 LEKSVIK

Gran Kommune
2770 JAREN

Glamox A/S
6400 Molde
Tlf.: 072-52 777

OSTERØY KOMMUNE
5250 LONEVÅG

Øystre Slidre Kommune
2940 HEGGENES

Eidskog Begravelsesbyrå
2230 SKOTTERUD
Tlf.: 06-63 58 21

Lund Kommune
4460 MOI

A/S Stangeskovene
1933 Lierfoss
Tlf.: 06-86 58 44

COMPACT DATA
ØKONOMISTYRING
Postboks 43, 1361 BILLINGSTADSLETTA

Andøy Kommune
8480 ANDENES

Fabcon A/S
Postboks 130, 5032 MINDE
Tlf.: 05-28 72 00

Breivik & Co. A/S
5003 BERGEN
Tlf.: 05-31 58 80

Orkdal Kommune
Bårdshaug
7300 ORKANGER

Øksfjord Diesel & Mek. Verksted
Postboks 15
9550 ØKSFJORD

Haram Kommune
6270 BRATTVÅG

Balsfjord Kommune
Helse- og Sosialetaten
9050 Storsteinnes

Norges Kooperative Landsforening
Hovedkontor i Oslo
NKL Revierstredet 2
Postb. 1173 Sentrum, 0107 Oslo 1
Tlf. 02 - 20 62 90

Tysnes Kommune
5685 UGGDALSEIDET

Mosvold-Farsund
SHIPPING · OFFSHORE · INVESTMENTS
Postb. 113
4551 Farsund
Tlf. 043/90 622 – Telefax 043/91 631

Aure Samvirkelag
6690 AURE

Bull A/S
Fyrstikkalleen 3A
P.B. 6144 Etterstad, 0602 Oslo 6
Tlf. 02-575600 - Telefax 02-571010
Worldwide Information Systems
Bull

Frichs Kafeteria
2660 DOMBÅS

Nordskar & Thorkildsen
Fritzersgt. 12, 0264 OSLO 2

Elses Mote
Postboks 10
2901 FAGERNES

Narvik Energiverk
Kongensgt. 47
8500 NARVIK

Aker Verdal
7650 VERDAL
Vi støtter arbeidet for psyk. utvikl.h. i Norge

Kåre Husabø
5842 LEIKANGER
Tlf.: 056-53 123

Skipspost A/S
Postboks 63
1330 OSLO LUFTHAVN

Mobil®
Mobil Oil A/S Norge
Postboks 8371
Hammersborg
0129 OSLO 1

KPMG Peat Marvick A/S
Sandviks Boder 5
5035 BERGEN SANDVIKEN

Odda Postkontor
5750 ODDA

A/S Forlagshuset
Kristian Augustsgt. 19 – 0164 Oslo 1

A/S Evenes Kraftforsyning
8533 BOGEN I OFOTEN
Tlf.: 082-83 476

Fotograf
Olav A. Ellingsen
Madlavn. 242, HAFRSFJORD
Tlf. 04 - 55 911

Advokatene
Paul og Harald Røer
H. Heyerdalsgt. 1 – 0160 Oslo 1
Tlf. 02 - 41 05 23

Stavern Rørleggerbedrift A/S
Storgt. 50, 3290 STAVERN
Tlf.: 034-97 062

Åmot Apotek
3340 ÅMOT

Tannlege
Olav Sunde
Foreningsgt. 1 – 5000 Bergen
Tlf. 05 - 32 08 04

A/S Eiendomsforvaltning
5010 BERGEN
Tlf.: 05-23 15 20

Skarnes Apotek
Parken Kjøpesenter, 2100 SKARNES

Autohuset A/S
Hornbergvn. 11
7038 Trondheim

Stolpeterminalen A/S
Postboks 1298
2401 ELVERUM

JOTUN
BINDEMIDDEL DIVISJONEN
5120 Manger - tlf. 37 30 21

Betong
entreprenørforretning – Elementfabrikk
4301 Sandnes – tlf. 04/60 52 00

Mandal Bil og Transport A/S
Postboks 394
4501 MANDAL

sterkoder
6500 KRISTIANSAND

Norsk Arbeidsmannsforbund
Møllergt. 3
0181 OSLO 1

Centrum Elektriske A/S
Postboks 2131 Grünerløkka
0505 OSLO 5

Sundal Collier
Montagu A.S
P.b. 1943 Vika
0125 Oslo 1
MIDLAND MONTAGU

Hjelpemiddelsentralen
i Rogaland
Postboks 439, 4001 STAVANGER

Norsk Skipshypothek Bank A/S
Postboks 2578 Sollie
0202 OSLO 2

Assuranceforr.
GARD
P.b. 1536 Myrene
4801 Arendal

Finnsnes Postkontor
9300 FINNSNES

Transport Management A/s
Postb. 123 S., 0102 Oslo 1

M.J. Ødegaard A/S
Skarbøvika
6000 ÅLESUND

Rana Gjestgiveri
Velkommen som vår gjest når De er på Mo
8600 MO I RANA. Tlf.: 087-52 211

LEIRVIK SVEIS A/L
5400 STORD — TLF. 054/15044

Eidesvik & Co.
5443 BØMLO
Tlf.: 054-24 102

HONDA
HASCO MOTOR
3002 Drammen. Tlf.: 03-83 30 85

Stjørdal Helse og Sosialetat
7500 STJØRDAL

Norrøna Fly A/S
Postboks 64
1330 OSLO LUFTHAVN

KVINESDAL KOMMUNE
HELSE- OG SOSIALETATEN
4480 Kvinesdal

Norsk Glassfiber
4760 BIRKELAND
Tlf.: 041-76 444

Hof Sparebank
2266 Arnebery 066/53 160

CIBA–GEIGY
CIBA-GEIGY A/S
P.b. 6077 – Etterstad
0601 Oslo 6

Skien Kommune
Helse- og sosialetaten
3701 SKIEN

Bærum Kommune
1300 Sandvika

Oslo Baand & Lidsefabrik
Postboks 6613 Rodeløkka
0502 OSLO 5

MANDAL KOMMUNE
Helse- og sosialetaten
Postb. 63 - 4501 Mandal

Lommedalsbussen A/S
Lommedalsvn. 299
1350 LOMMEDALEN

KRONE
KAFFE FRA KØFF
En bedrift i Køff-gruppen
Midtunhaugen 6, 5051 NESTTUN
Tlf. 05 - 10 22 00

Den norske Bank

Vinstra Kraftlag
2640 VINSTRA

Grunstad Rederi A/S
Postboks 540 Madla
4040 HAFRSFJORD

Park Eiendomsservice
Drammensvn. 131
0277 OSLO 2

Arvid Bergvall A/S
Postboks 1623 Vika
0119 OSLO 1

Optikere
SJØHAUG
og SANDE
Tlf. 07/53 28 30
Ths. Angellsgt. 22
7000 Trondheim

Ullensvang Kommune 5780 KINSARVIK	**Bergen Kommune** Postboks 805 5001 BERGEN
STRØMMEN TRIM OG FYSIOTERAPI A/S Støperivn. 5 2010 STRØMMEN Tlf.: 06-81 40 11	**Drangedal Manufaktur** 3750 Drangedal
Bøvra Bygg A/S 2686 LOM Tlf.: 062-11 530	**HÅLOGALAND TEATER A/S** Postb. 840 – 9001 Tromsø
Rogaland Skipsservice Postboks 7033 4001 STAVANGER	ANKER-SØNNAK Postboks 25 3191 HORTEN
Corneliussen Pels A/S Bygdøy Allé 8 0262 OSLO 2	**VOSS KOMMUNE** *Helse- og sosialkontoret* Postb. 43, 5701 Voss - Tlf. 51 18 33
Unique A/S Gjesdalsvn. 34, 4300 Sandnes Tlf.: 04-62 40 44	**S-Laget Økonom** Postboks 3144 4000 STAVANGER
Optik A/S Postboks 353 8000 BODØ	**Tetra Pak** Postboks 115 Skøyen 0212 OSLO 2
Bilruta Fana-Os-Minde Postboks 40 5047 TANA	**Sør-Varanger Kommune** *Helse- og sosialetaten* 9900 Kirkenes
Scancem International ANS Postboks 1344 Vika 0113 OSLO 1	**Brumaling A/S** 7870 GRONG
A/S Lufttransport 9014 HÅPET Tlf.: 083-70 022	**Harald Mathisen A/S** Nedre Vollgt. 1, 0158 Oslo 1

OS KOMMUNE
5200 Os

HAFSLUND
KRAFTDIVISJON
P.b. 55, 1701 Sarpsborg, tlf. 09/16 30 88

Halden Kommune
Sosialkontoret
1750 HALDEN

Nesna Kommune
Helse- og sosialetaten
8700 NESNA

Stryn Energiverk
6880 STRYN

Jægtvolden
FJORDHOTEL
7670 SAKSHAUG — TLF. 077 — 53 900
TELEFAX 077 — 53 866

Best Western WORLDWIDE HOTELS
KAUTOKEINO TURISTHOTELL
P.b. 25
9520 Kautokeino
Tlf. 084-56 205
Fax 084-56 701

NORE OG UVDAL KOMMUNE

A/S Indre Østfold Industri
Postboks 197
1801 ASKIM

HOLE KOMMUNE
HELSE- OG SOSIALKONTORET
Postboks 49, 3506 RØYSE

LIC A/S
Avd. Seng/Rehab
Eivind Lychesvei 19A
Boks 94
1301 Sandvika
Tlf. 02 - 54 38 50
Fax 02 - 54 65 31

Trondheim Kommune
Avd. for Helsevern
og Sosial Omsorg
Prinsensgt. 61, 7000 Trondheim

Det Norske Hageselskap
Postboks 9008 Vaterland
0134 OSLO 1

Søndre Land Kommune
2860 HOV

Vestnes Kommune
Helse- og Sosialetaten
6390 VESTNES

HAMMERFEST KOMMUNE
HELSE- OG SOSIALETATEN
9600 Hammerfest

CHRISTIAN HAALAND A/S
Telefon (04) 72 30 33 - Telefax (04) 72 30 87 - Postboks 128, 5501 Haugesund

WINGE
CONCORDIA TOURS
VICTORIAHJØRNET
Telefon (04) 71 43 11
Telefax (04) 72 30 87

SKÅNEVIK Fjordhotel
5593 SKÅNEVIK
Telefon (04) 75 55 00
Telefax (04) 75 52 55

NORGES BONDELAG
OSLO

Matkjelleren
4870 Fevik
Tlf.: 041-47 460

Alf Larsen A/S Kamfjordgt. 3200 Sandefjord	**Ekornes A/S** 1900 FETSUND Tlf.: 06-88 21 30
Bohus ECORN 9020 TROMSDALEN. Tlf.: 083/38 000	**Whirlpool** P.b. 173, 0612 Oslo 6
N.L. Austnes A/S 6290 HARAMSØY	**Husvær Fisk A/S** 8843 HUSVÆR
Hurtigvaskeriet A/S Rødsetvn. 11 6011 ÅLESUND	**phonTECH** COMMUNICATION Sørby, 3178 Våle
NORA INDUSTRIER A.S Holbergsgt. 1 – Oslo 1	**Stavanger Aftenblad** 4001 STAVANGER
NORSK ISKREM B/A Postboks 3170 Granåslia 7001 Trondheim	**Jan Erik Dyvi A/S** Munkedamsvn. 45 0250 Oslo 2
Byåsen Bistro Fjellseterveien 1, 7020 TRONDHEIM Tlf.: 07-56 06 73	**Vimpelfabrikken A/S** Postboks 95 1441 DRØBAK
Rekkedal Møbler A/S 6173 NORDRE VARTDAL Tlf.: 070-42 113	**HANSEN & DYSVIK A/S** Torggt. 71 HAMAR – Storgt. 20 GJØVIK
BERTIL HOGGANVIK Chr. IV. vei – 3300 Hokksund	**Middelfart & Co. A/S** Postboks 644 3412 LIERSTRANDA
Tech-Trade A/S Postboks 368 4301 SANDNES	**Arthur Hurum & Co. A/S** Østensjøvn. 27 0601 OSLO 6

Fylkestannlegen i Sør-Trøndelag
Postboks 894
7001 TRONDHEIM

BRØDRENE KLOVNING
Shipowners & Shipbrokers
Strandgt. 162 - P.O. Box 135 - N-5501 Haugesund

Norsk Data-Consult A/S
Industrigt. 67, 0357 OSLO 3
Tlf.: 02-46 74 90

Tannteknisk Laboratorium
Storgt. 4 – 3500 Hønefoss
Tlf. 067 - 22 070

Torgny Haanes
Slemdalsvn. 72, 0373 OSLO 3
Tlf.: 02-49 12 14

Norges Bank Tromsø
Postboks 475
9001 TROMSØ

Rogaland Sjøtrygdelag
5501 Haugesund
Tlf.: 04-72 26 36

A/S Th. Martinsen Sølvvarefabrikk
Postboks 53
3101 TØNSBERG

Jømna Bruk A/S
2434 JØMNA
Tlf.: 064-18 300

Otnes Transport
3290 STAVERN
Tlf.: 034-99 980

Fagerlund Handel
2880 NORD TORPA
Tlf.: 061-19 551

THORN
Thorn EMI Utleie A/S
P.b. 40 Bryn, 0611 OSLO 6

Fauske Kommune
8200 FAUSKE

Strikkolf A/S
Hegdehaugsvn. 30
0352 OSLO 3

TORSKEN KOMMUNE
Helse- og Sosialetaten
9380 Gryllsfjord

Data-Buss as
Holtervelen 22, Drøbak
Postadresse: Drøbak City, 1440 Drøbak
Telefon (09) 93 10 10 • Telefax (09) 93 37 74

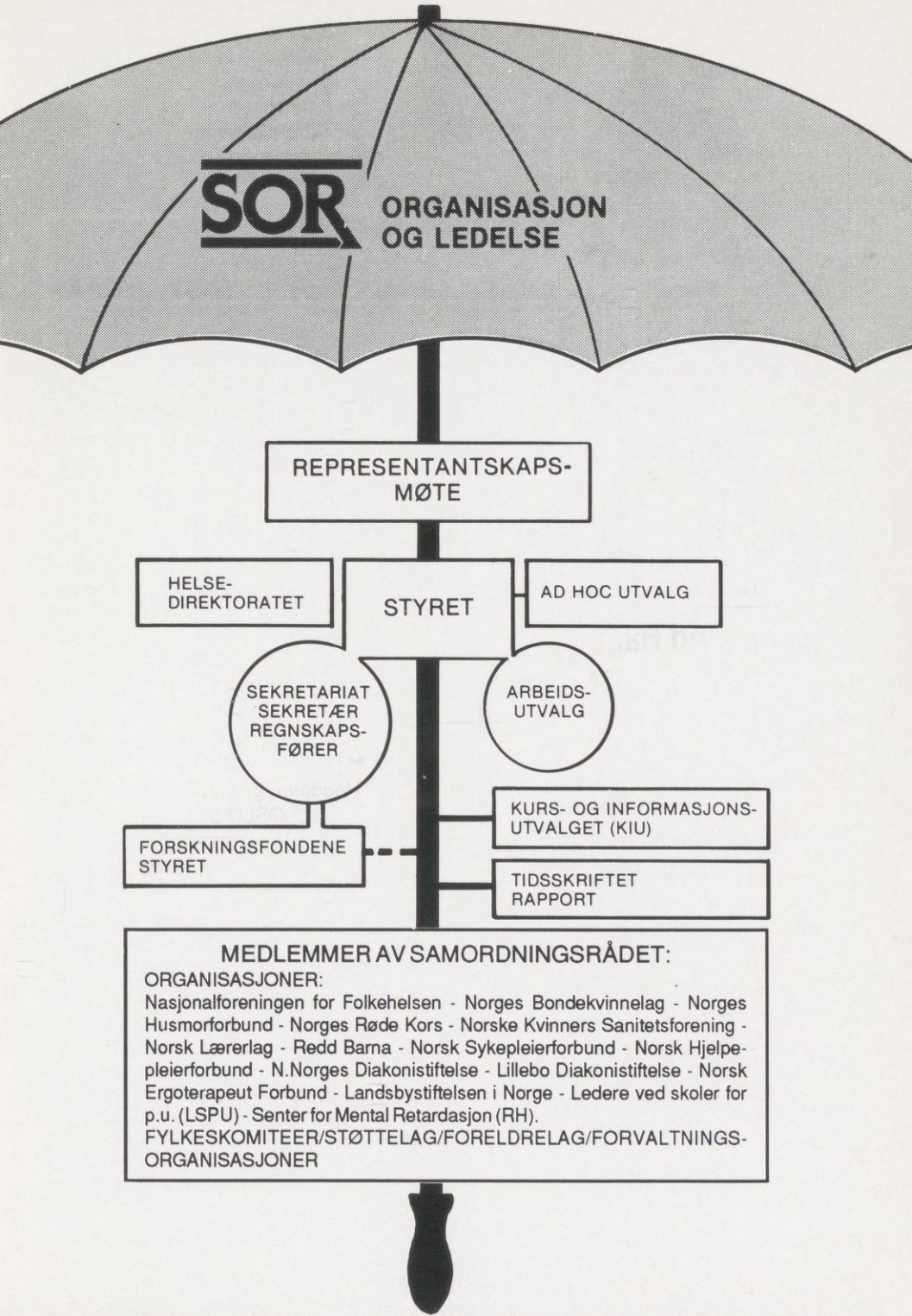

Sakshaug Sport A/S
Zebra
7700 Steinkjer. Tlf. 077-61 798

ANDERS WILHELMSEN & CO.
SHIPOWNERS & OPERATORS
P.b. 452
0104 OSLO 1

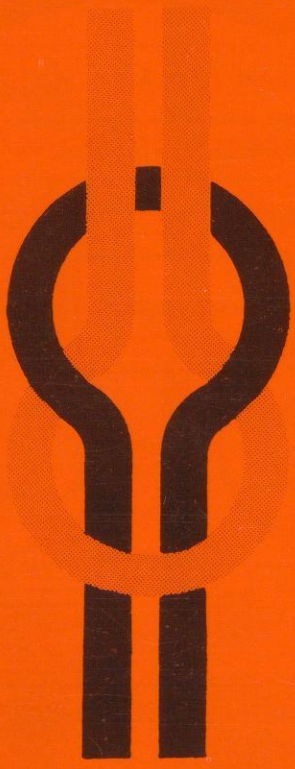
Rana Kommune
Helse- og sosialetaten
8600 MO I RANA

SOR
ORGANISASJON
OG LEDELSE
REPRESENTANTSKAPS-
MØTE
HELSE-
DIREKTORATET
STYRET
AD HOC UTVALG
SEKRETARIAT
SEKRETÆR
REGNSKAPS-
FØRER
ARBEIDS-
UTVALG
KURS- OG INFORMASJONS-
UTVALGET (KIU)
FORSKNINGSFONDENE
STYRET
TIDSSKRIFTET
RAPPORT
MEDLEMMER AV SAMORDNINGSRÅDET:
ORGANISASJONER:
Nasjonalforeningen for Folkehelsen - Norges Bondekvinnelag - Norges Husmorforbund - Norges Røde Kors - Norske Kvinners Sanitetsforening - Norsk Lærerlag - Redd Barna - Norsk Sykepleierforbund - Norsk Hjelpepleierforbund - N.Norges Diakonistiftelse - Lillebo Diakonistiftelse - Norsk Ergoterapeut Forbund - Landsbystiftelsen i Norge - Ledere ved skoler for p.u. (LSPU) - Senter for Mental Retardasjon (RH).
FYLKESKOMITEER/STØTTELAG/FORELDRELAG/FORVALTNINGS-
ORGANISASJONER

1061
UNIVERSITETSBIBL. I OSLO
AVISKONTORET
DRAMMENSVN. 42
0255 OSLO 2

Utgiver:
SAMORDNINGSRÅDET –
Råd for samordning av humanitært og yrkesmessig arbeid for psykisk utviklingshemmede

Returadresse:
RAPPORT
Postboks 98, 3570 ÅL

Holmestrand Handelstrykkeri A/S